

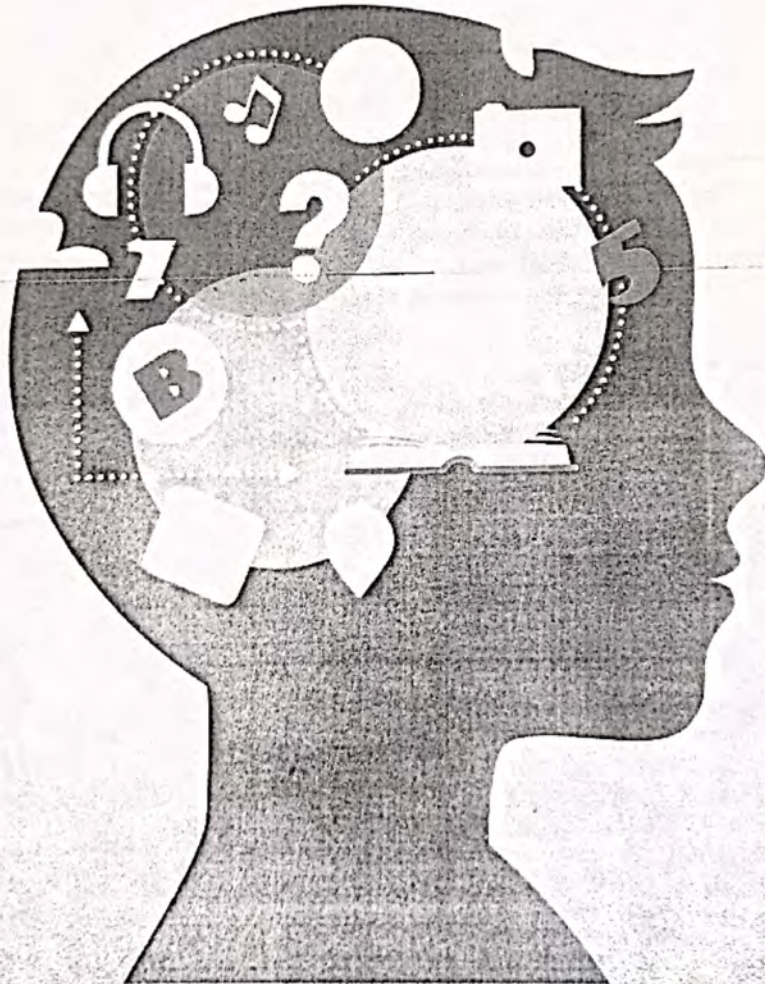

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

विद्यावार्ता®

Issue-34, Vol-08 April to June-2020

International Multilingual Referred Research Journal

DR. B. S. DESAI
Principal

PRINCIPAL
C.S.S. Smt. V. U. Patti Arts &
Late Dr. B. S. Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

Date of Publication
01 June 2020

VidyawartaTM

International Multilingual Research Journal

Vidyawarta is peer reviewed research journal. The review committee & editorial board formed/appointed by Harshwardhan Publication scrutinizes the received research papers and articles. Then the recommended papers and articles are published. The editor or publisher doesn't claim that this is UGC CARE approved journal or recommended by any university. We publish this journal for creating awareness and aptitude regarding educational research and literary criticism.

The Views expressed in the published articles, Research Papers etc. are their writers own. This Journal dose not take any libility regarding appoval/disapproval by any university, institute, academic body and others. The agreement of the Editor, Editorial Board or Publication is not necessary.
If any judicial matter occurs, the jurisdiction is limited up to Beed (Maharashtra) court only.

<http://www.printingarea.blogspot.com>

विद्यार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 1.041

PRINCIPAL
T.S.S.'s. Smt. V. U. Patil Arts & Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

द गॅज़ेट ऑफ इंडिया, १८ जुलाई २०१८ को प्रकाशित किये गये राजपत्र में विश्वविद्यालय अनुदान आयोगने शिक्षकों और अन्य शिक्षक कर्मचारियों को न्यूनतम अर्हता के बारे में विनियम जारी किया है, जिसमें पृष्ठ संख्या १०५ पर peer reviewed जर्नल्स API स्कोअर या प्रमोशन के लिए मान्य किये जाएंगे ऐसा लिखा है । ये राजपत्र निम्न लिंक पर अक्हेलेबल है कृपया डाउनलोड करके देखिये।

https://www.ugc.ac.in/pdfnews/4033931_UGC-Regulation_min_Qualification_Jul2018.pdf

More Details

https://www.youtube.com/watch?v=g_fzq2Mi7yM&t=4s

रजिस्ट्री सं० डी० एल०-33004/99

REGD. NO. D. L.-33004/99

भारत का राजपत्र
The Gazette of India

असाधारण

EXTRAORDINARY

भाग III—खण्ड 4

PART III—Section 4

प्राधिकार से प्रकाशित

PUBLISHED BY AUTHORITY

सं. 271]

नई दिल्ली, बुधवार, जुलाई 18, 2018/आषाढ़ 27, 1940

No. 271]

NEW DELHI, WEDNESDAY, JULY 18, 2018/ASHADHA 27, 1940

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग

अधिसूचना

नई दिल्ली, 18 जुलाई, 2018

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग (विश्वविद्यालय और महाविद्यालयों में शिक्षकों और अन्य शैक्षिक कर्मचारियों की नियुक्ति हेतु न्यूनतम अर्हता तथा उच्चतर शिक्षा में मानकों के रखरखाव हेतु अन्य उपाय संबंधी विनियम, 2018)

PRINCIPAL

T.S.S's.Smt. MU. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

INDEX

http://www.printingarea.blogspot.com
www.vidyawarta.com/03

01) LITERARY ASPECTS AND WOMEN CULT Dr. Subhash Athawale, Dhule (M.S.)	14
02) FOOD AND RELIGIOUS SYMBOLISM (Based On Credo Iconography) Ms. Purnima Bhati & Dr.(Prof.) D. P. Mishra, Jaipur, Rajasthan (INDIA)	17
03) AWARENESS (AMONG PEOPLE) AND PERFORMANCE OF GOVERNMENT ... Miss. Chaitali Rajendra Kalyankar & Prof. CA Ajinkya Rajiv Pilankar	22
04) Impact of Covid-19 on Indian Economy Prof. Sandeep D. Chavhan, Wardha	24
05) "Sensitivity of Leaf extract of Glossocardiosvallea(L.F.)DC" against ... Dhole A. C., Ausa	27
06) Library Management System Software DR. HD GOPAL, RAMANAGARA (DIST)	29
07) DIVORCED WOMEN: CAUSES AND CONSEQUENCES Mis. Parimala M. Kamble & Dr. D. R. Albal, Balagavi, Karnataka State	37
08) Contribution of Digitalization towards the Growth of Indian Economy Dr. Rajeev Shukla & Mr. Raju Kashyap, Lucknow	42
09) A new species of Thaxteriella from Melghat forest (Maharashtra) P. S. Kaste, Dist. Amravati (M.S.)	46
10) Synthesis of biological active 1,2,4 -triazole derivatives Mr. Kokane Balaji D., Dist. Latur (M.S.) India	47
11) A study of the effect of yogic practice on fitness component aged between ... Dr. Kashinath Ambadas Maske, Amravati	51
12) A Study on Issues of Urban Co-operative Banks in India Dr. P. N. Tiwari & Mr. Shiv Kumar Mittal, Rudrapur (U.S.Nagar)	53
13) New Milestones in Russia Africa Relations Dr. Tanaji Pol, Palghar	59

विद्यार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 7.041(IJIF)

PRINCIPAL
S.S.'s. Smt. V.U. Patil Arts &
Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist. Dhule

दहशतवादविरोधी मोहिमा आणि भारत

प्रा. डॉ. दिनेश दयाराम माळी

विभाग प्रमुख - संरक्षण व सामरिक शास्त्र विभाग,
कै. श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला आणि
कै. डॉ. बी.एस.देसले विज्ञान महाविद्यालय साक्री, ता. साक्री,
जि. धुळे

सारांश :-

भारत-पाकिस्तानची फाळणी झाल्यानंतर काश्मीर विलिनीकरणचा मुद्दा पुढे आला व तेव्हापासूनच पाकिस्तानने काश्मीर ताब्यात घेण्यासाठी घुसखोरी, हिंसाचार आणि दहशतवाद यांचा आधार घेतला. पाकिस्तानी गुप्तचर संघटनेच्या माध्यमाने काश्मीरमध्ये मोठ्या प्रमाणावर घुसखोरी सुरु केली व विविध दहशतवादी संघटनाही स्थापन केल्या. भारताने जम्मू काश्मीरमधील घुसखोरीचा व दहशतवादी कारवायांचा बीमोड करण्यासाठी कायदेशीर उपाययोजना व शासकीय स्तरावरील उपाययोजना करण्याबरोबरच काही मोहिमा ही काढल्या. यात काही मोहिमा युद्धजन्य परिस्थितीत काढल्या गेल्या. या सर्व मोहिमांनी दहशतवादाविरुद्ध भरीव कामगिरी केली. या मोहिमामुळे पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवादाला मोठा धक्का पोहोचला. भारतीय सैन्यशक्तीची जाणीव पाकिस्तानला झाली. या मोहिमांद्वारे अनेक चौक्या व लष्करी तळे भारताने पाकिस्तानच्या ताब्यातून सोडवून घेतले. या महत्त्वपूर्ण दहशतवादविरोधी मोहिमा पुढीलप्रमाणे सांगता येतील, ऑपरेशन चिनार (१९४७-४८), ऑपरेशन मेघदूत (१९४८), ऑपरेशन विजय (१९९९), ऑपरेशन सफेदसागर (१९९९) आणि ऑपरेशन सर्वविनाश (२००२) इत्यादी.

संघोध शब्द :- भारत, पाकिस्तान, अमेरिका, काश्मीर, विलिनीकरण, घुसखोरी, हिंसाचार, आंतकवाद, दहशतवाद, राष्ट्रीय प्रतिष्ठा, राष्ट्रीय अस्मिता, राजकारण, आय.एस.आय., गुप्तचर संघटना इत्यादी.

प्रस्तावना :-

भारत - पाकिस्तानची फाळणी झाल्यानंतर काश्मीर

विलिनीकरणचा मुद्दा पुढे आला व तेव्हापासूनच पाकिस्तानने काश्मीर ताब्यात घेण्यासाठी घुसखोरी, हिंसाचार आणि दहशतवाद यांचा आधार घेतला. चेळोवेळी काश्मीरमध्ये अशांतता व राजकीय अस्थिरता-निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. विविध दहशतवादी गटाकडून आणि स्थानिक काही काश्मीरी लोकांना हाताशी घेऊन पाकिस्तानने दहशतवादी कारवाया सुरु केल्या. यामुळे काश्मीरमध्ये मोठ्या प्रमाणावर अराजकता व धार्मिक संघर्ष निर्माण झाला. विषय प्रवेश :-

पाकिस्तानने काश्मीर मुद्द्याला राष्ट्रीय प्रतिष्ठेचा व अस्मितेचा मुद्दा मानल्याने पाकिस्तानी राजकारणाला एक नवे चळण मिळाले. अर्थातच काश्मीर मुद्द्याचे पाकिस्तानात राजकारण होऊ लागले. प्रत्येक पक्ष आपल्या परिने काश्मीर पाकिस्तानात आणू अशी आश्वासने देऊ लागला. हळू-हळू वैधानिक मार्गाने हे शक्य नाही हे लक्षात आल्यावर पाकिस्तानने आय.एस.आय. या पाकिस्तानी गुप्तचर संघटनेच्या माध्यमाने काश्मीरमध्ये मोठ्या प्रमाणावर घुसखोरी सुरु केली व विविध दहशतवादी संघटनाही स्थापन केल्या. जिहादच्या नावाखाली पाकव्याप्त काश्मीर व जम्मू काश्मीरमधील नव युवकांना दहशतवादी प्रशिक्षण देणे व धर्मासाठी प्राण देण्याची शिकवण देतात यामुळे दहशतवादाची पाळेमुळे खोलवर रुजत गेली.१

भारताने जम्मू काश्मीरमधील घुसखोरीचा व दहशतवादी कारवायांचा बीमोड करण्यासाठी कायदेशीर उपाययोजना व शासकीय स्तरावरील उपाययोजना करण्याबरोबरच काही मोहिमा ही काढल्या. या मोहिमांचे उद्दिष्ट दहशतवादांची प्रशिक्षण स्थळे नष्ट करणे, दहशतवादांना शोधून ठार करणे, दहशतवादांच्या आक्रमणाचा प्रतिकार करणे, दहशतवादाला सीमापार हाकलून लावणे इत्यादी होते. यात काही मोहिमा युद्धजन्य परिस्थितीत लढल्या गेल्या. या सर्व मोहिमांनी दहशतवादाविरुद्ध भरीव कामगिरी केली. या मोहिमामुळे पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवादाला मोठा धक्का पोहोचला. भारतीय सैन्यशक्तीची जाणीव पाकिस्तानला झाली.

दहशतवादविरोधी मोहिमा :-

या मोहिमांच्या माध्यमाने दहशतवादांचा मोठ्या प्रमाणात बीमोड करण्यात आला व हजारो दहशतवादांचा बंदोबस्त करण्यात आला. दहशतवादांकडून विविध शस्त्रास्त्रे व दारुगोळा जप्त करण्यात आला. या मोहिमांद्वारे अनेक चौक्या व लष्करी तळे भारताने पाकिस्तानच्या ताब्यातून सोडवून घेतले. या महत्त्वपूर्ण दहशतवादविरोधी मोहिमा खालील प्रमाणे सांगता येतील.

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 7.041 (IJIF)

PRINCIPAL
Smt. V. U. Patil Arts &
Science College
Tal. Sakri, Dist. Dhule

- १) ऑपरेशन चिनार : (१९४७-४८)
- २) ऑपरेशन मेघदूत : (१९४८)
- ३) ऑपरेशन विजय : (१९९९)
- ४) ऑपरेशन सफेदसागर : (१९९९)
- ५) ऑपरेशन सर्वविनाश : (२००२)

या सर्व ऑपरेशनची विस्तारपूर्वक माहिती खालीलप्रमाणे सांगता येईल.

- १) ऑपरेशन चिनार : (१९४७-४८)

भारत-पाकिस्तानची फाळणी झाल्यानंतर लगेचच जम्मू काश्मीरमधील श्रीनगर ताब्यात घेण्यासाठी घुसखोरांनी तेथील उरी डोमेल रस्त्यावर मोर्चे लावले होते. श्रीनगरला जाण्यासाठी तो रस्ता असल्याने तेथील या दहशतवाद्यांना हुसकावून लावणे महत्वाचे होते. त्या परिस्थितीत मोठ्या प्रमाणावर दहशतवादी व भारतीय सैन्य यांच्यात संघर्ष सुरू होता. या संघर्षाचे रूपांतर युद्धात झाले होते. पाकिस्तानाचे लष्करही या दहशतवाद्यांमध्ये सामील होते. हा मार्ग मोकळा करण्यासाठी मेजर जनरल थिमय्या यांनी या रस्त्यावरील आक्रमणाला सुरुवात केली. या मोहिमेला 'ऑपरेशन चिनार' या नावाने ओळखले जाते.२

'ऑपरेशन चिनार' मोहिम ३२ मे १९४८ रोजी सुरू करण्यात आली. मेजर थिमय्या यांना या रस्त्याच्या सभोवतालची पांडू, चोकोया, लेडी, गली, गंगोचोटी, परिकंठी ही पर्वत शिखरे ताब्यात घेतली. परिकंठी हे सर्वात उंच असलेले शिखर भारतीय सैन्याने ताब्यात घेतल्यामुळे तेथून आजूबाजूच्या परिसरावर लक्ष ठेवणे सोपे झाले. या शिखराच्या उतारावरील जंगलात पाकिस्तानी लष्कराने पहाडी तोफा लावल्या असल्याने तेथे दिवसा कार्यवाही न करता सैन्याने अंधाज्या रात्रीत अचानक कार्यवाही केली. अशा रात्रीच्या अनपेक्षित कार्यवाहीमुळे दहशतवाद्यांचे मनोबल खचले. त्यांनी त्या प्रदेशातून माघार घेतली. भारतीय सैन्याने तेथील सोपूर, कूपवाडा व चौकीचाल ही गावे ताब्यात घेतली. पुढे टिटवालपर्यंतचा प्रदेश ताब्यात घेतला. या प्रकारच्या मोहिमेमुळ उरी डोमेल रस्त्यावर नियंत्रण मिळविण्यात यश आले भारताने दहशतवाद्यांविरुद्ध काढलेली ही पहिली विशेष मोहिम मानली जाते.३

- २) ऑपरेशन मेघदूत : (१९४८)

'ऑपरेशन मेघदूत' हे सियाचीन परिसरात राबविले गेले होते. ही मोहिम १३ एप्रिल १९८४ रोजी सुरू करण्यात आली होती. ही मोहिम सियाचीन परिसरातून पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवादी घुसखोर आणि पाकिस्तानी सैन्य यांना हुसकावून लावण्यासाठी राबविण्यात आली होती. पाकिस्तानने सियाचीन वर आपला हक्क

सांगून त्यावर अधिकार मिळविण्यासाठी सैन्य पाठविले होते. या मोहिमेत भारतीय हवाईदल आणि भूदल यांनी एकत्रित कार्यवाही केली होती. सियाचीनचा परिसर हा धुरीय हवामानामुळे कायम बर्फाच्छादीत असतो. अशा परिस्थितीत ३०० भारतीय सैनिक, AN१२, AN३२ आणि II७६ ही वाहतूकीची विमाने, MI१७ व MI-१८ चेतक या हेलिकॉप्टर्सचा उपयोग करून तेथील पाकिस्तानी लष्कर व घुसखोर यांच्यावर आक्रमण करून तेथून त्यांना हुसकावून लावले. या परिसरातून पाकिस्तानी सैन्याला हुसकावून लावल्यानंतर सियाचीनचा परिसर सैन्याने ताब्यात घेतला. या मोहिमेचे नेतृत्व लेफ्टनंट जनरल प्रेमनाथ यांनी केले होते. भारतीय सैन्याने या परिसरातील २६०० वर्ग किलोमीटर चा परिसर आपल्या नियंत्रणाखाली आणला होता. त्यानंतर तेथे कायमस्वरूपी भारतीय लष्कराचे तळ स्थापित करण्यात आले.४

- ३) ऑपरेशन विजय : (१९९९)

पाकिस्तानने १९९९ मध्ये कारगिल परिसरात भाडोत्री दहशतवादी घुसखोर व पाकिस्तानी लष्कर यांच्या माध्यमाने घुसखोरी केली होती. कारगिल परिसरातील या दहशतवाद्यांना व त्यातील पाकिस्तानी लष्कराला हुसकावून लावण्यासाठी 'ऑपरेशन विजय' नावाची मोहिम काढली होती.५ भारत-पाकिस्तान दरम्यान १९९९ मध्ये पाकिस्तानी घुसखोरीमुळे कारगिल युद्ध लढले गेले. कारगिल युद्धाचे मूळ कारणच कारगिल मधील पाकिस्तानी घुसखोरी होती.

पाकिस्तानी घुसखोरांनी व लष्कराने पाकिस्तान ते श्रीनगर लोहमार्ग, मुश्कोह खोरे, द्रास, बटालिक व कारगिल क्षेत्रातील टायगर हिल, तालोलिंग व जुल्बार टेकड्या, खालूकर व चोबोटला अशा प्रकारच्या युध्दनैतिक दृष्ट्या महत्वाच्या प्रदेशावर ताबा मिळविला होता. या सर्व प्रदेशातून दहशतवाद्यांना हुसकावून लावण्यासाठी ६ वी पहाडी डीव्हीजन, काश्मीर लाईट इन्फंट्री, गोरखा रायफल, राजपूताना रायफल, शीख व जाट रेजिमेंट, पॅश कमांडो या सर्वांनी एकत्र येऊन या ठिकाणावरील घुसखोर व सैनिकावर आक्रमण सुरू केले. याच कार्यावाहीला 'ऑपरेशन विजय' म्हणून ओळखले जाते. हवाईदल व नाविकदल यांनीही ऑपरेशन विजयला पूरक सहकार्य करण्याची योजना तयार केलेली होती.६ या मोहिमेच्या माध्यमाने पाकिस्तानी लष्कर व घुसखोर यांच्या ताब्यात असलेली सर्व ठिकाणे व प्रदेश भारतीय सैन्याने ताब्यात घेतले व तेथील घुसखोरांना हाकलून लावले. कारगिल युद्धात 'ऑपरेशन विजय' एक महत्त्वपूर्ण मोहिम मानली जाते.

- ४) ऑपरेशन सफेदसागर : (१९९९)

१९९९ च्या कारगिल युद्धाच्या वेळेस भारतीय सैन्याने सुरु केलेल्या 'आपरेशन विजय' या मोहिमेला पूरक कार्य करण्याची जबाबदारी हवाईदलाकडे सोपविण्यात आली होती. त्यांच्या या कार्यवाहीला 'ऑपरेशन सफेदसागर' असे म्हटले जाते. या मोहिमेत मिग-२१, मिग-२३, मिग-२७, जगधर व मिराज-२००० या विमानांनी महत्त्वाची कामगिरी बजावली होती. ७ त्यात युद्धक्षेत्रांची पाहणी, निरीक्षण, पाकिस्तानी सैन्य व घुसखोरांचा मार्ग अडविणे त्यांची कोंडी करणे यासाठी हवाई हल्ले केले गेले. ते प्रामुख्याने टायगर हिल, माउंट घालो, पॉईंट ५१४० या ठिकाणांवर केलेले हल्ले होते यामुळे पाकिस्तानी हवाईदलाचे त्या परिसरातील हवाई प्रभुत्व नष्ट झाले. यामुळे पाकिस्तानी सैन्य व घुसखोरांचे मानसिक खच्चीकरण झाले व मनोबल कमकुवत झाले.

ऑपरेशन सफेदसागरच्या माध्यमाने भारतीय सैन्याला रसद पुरविणे, दारुगोळा पुरविणे, सैन्याला कमी वेळात आवश्यक स्थळां पोहोचविणे अशीही महत्त्वाची कामे केली गेली.

५) ऑपरेशन सर्वविनाश : (२००२)

भारतीय लष्कराने जम्मू काश्मीरमध्ये दहशतवादाचा तळ उध्वस्त करण्यासाठी व दहशतवाद समूह नष्ट करण्यासाठी २००२ मध्ये 'ऑपरेशन सर्वविनाश' नावाने दीर्घकालीन मोहिम काढली. ही मोहिम जम्मू खो-यातील सरतकोट शहरालगत असलेल्या काकाहील येथे काढण्यात आली. काकाहीलचा परिसर कारगिल टेकड्यांच्या परिसरातील असून तो अत्यंत दुर्गम आहे. तेथूनच भारत व काश्मीर खोरे नैसर्गिकदृष्ट्या विभागले जाते त्याच परिसरात दहशतवाद्यांनी आपले तळ बंकरसमूह मजबूत केले होते. या मोहिमेत ६० दहशतवाद्यांना कैद करण्यात आले. ७ त्यांच्या बंकरसमूह मजबूत मोठ्या प्रमाणात शस्त्रास्त्रे, दारुगोळा व औषधांचा साठा जप्त करण्यात आला.

भारताचे अपूर्ण पोलिसदल, गुप्तचर विभागाच्या योग्य संपर्काचा अभाव याचा फायदा घेत पाकिस्तानी दहशतवाद्यांनी काकाहील परिसरात तळ बनविले होते. त्या बंकरसमूह मध्ये ३००-३५० दहशतवादी थांबू शकतील इतके ते प्रचंड मोठे होते. काकाहीलचा परिसर दुर्गम असल्याने तेथून गनिमी कारवाया करणे दहशतवाद्यांना सोयीचे होणार होते. डेरावली शिखर येथील बंकर सर्वात उंच होते. तेथे भारतीय सेनेला हेलिकॉप्टरचा वापर करावा लागला. 'ऑपरेशन सर्वविनाश' मोहिमेचे नेतृत्व मेजर हरदेवसिंग लिदूर यांनी केले. या मोहिमेला यशस्वी करण्याची जबाबदारी रोम्बो फोर्स वर होती. ८ या फोर्स ने दहशतवाद्यांच्या घुसखोरीला प्रतिबंध केला. ऑपरेशन सर्वविनाशची मोहिम चार टप्प्यात

करण्यात आली हे टप्पे खालील प्रमाणे सांगता येतील.

१. नोव्हेंबर २००२ ते जून २००३ या कालावधीत पहिला टप्पाची कार्यवाही करण्यात आली. या टप्प्यात मोहिमेसाठी आवश्यक त्या संसाधनांची जुळवाजुळव करणे हे लक्ष्य होते. त्यासाठी रोम्बो सेनेने काकाहील परिसरात एक हजार ते अकरा हजार मोटर उंचीवर तीन हेलिपॅड तयार केले. २० किलोमीटरचा ट्रॅक व १०० पूल तयार करून दहशतवाद्यांविरुद्ध तयारी करणे हा या टप्प्यातील कामाचा हेतू होता.

२. १ ते १५ एप्रिल २००३ दरम्यान दुसऱ्या टप्प्याची कार्यवाही करण्यात आली. ऑपरेशन सर्वविनाश चे मुख्य लक्ष्य असलेल्या काकाहील परिसरात उन्हाळ्याच्या काळात गुज्जर व इतर जमातीचे लोक स्थलांतरीत होतात. त्यांच्या अशा प्रकारच्या स्थलांतरास विरोध करण्यात आला त्यासाठी त्यांना राज्य सरकारकडून ७.५ कोटी रुपयांची नुकसान भरपाई देण्यात आली.

३. हा टप्पा अत्यंत महत्त्वाचा होता. तिसरा टप्पा २१ एप्रिल रोजी सुरु करण्यात आला. त्याचे मुख्य लक्ष्य काकाहील परिसर आपल्या ताब्यात घेणे हे होते. त्यासाठी डावपेचात्मक कार्यवाही केली जाणार होती. भारतीय लष्कराने या टप्प्यात केलेल्या कार्यवाहीत १३ दहशतवादी ठार झाले. तसेच ३ दहशतवाद्यांना कैद करण्यात आले या टप्प्यात मोठ्या प्रमाणावर दहशतवाद विरोधी कार्यवाही करण्यात आली.

४. आपरेशन सर्वविनाशचा चौथा टप्पा ३ मे २००३ रोजी सुरु करण्यात आला. तिसऱ्या टप्प्यातील भारतीय सैन्याने केलेल्या कार्यवाहीमुळे दहशतवाद्यांनी या परिसरातून माघार घेण्यास सुरुवात केली होती. दहशतवाद्यांनी तयार केलेले बंकर हस्तगत करण्याचे कार्य या टप्प्यात होते. सेनेने कारवाई केली या परिसरातील सॅटेलाईट फोन व दुरसंचार सेवा निष्क्रिय करण्यात आली. यामुळे दहशतवाद्यांचा तामिळनाडू, केरळ, अरब देश, पाकिस्तान यांच्याशी असलेला संपर्क तुटला. त्यांच्या बंकरमधून ७००० किलो घान्याचा साठा हस्तगत करण्यात आला. संपूर्ण हिवाळा तेथे काढून उन्हाळ्यात त्यांना घातपात घडवून आणावयाचा होता या मोहिमेत भारताच्या ९ वी पॅराशूट रेजिमेंट, १६३ पायदळ ब्रिगेडच्या ६ तुकड्या, १२ वी राष्ट्रीय रायफल, २/४ गोरखा रायफल, १५ गडवाल रायफल यांचा समावेश होता. ९ 'ऑपरेशन सर्वविनाश' ही मोहिम मोठ्या प्रमाणावर यशस्वी झाली.

निष्कर्ष :-

१. भारत आणि पाकिस्तान यांच्यात संस्थाने विलीनीकरणाच्या मुद्द्यातून अनेक छोटे-मोठे वाद उभे राहिले.

परंतु काश्मीर मुद्दा हा आजपावेतो मिटलेला नाही.

२. पाकिस्तानने काश्मीर मिळविण्यासाठी पाकिस्तानी गुप्तचर संघटनेच्या माध्यमाने काश्मीरमध्ये मोठ्या प्रमाणावर घुसखोरी सुरू केली व विविध दहशतवादी संघटनाही स्थापन केल्या.

३. भारताने काश्मीरमध्ये पाक पुरस्कृत दहशतवादाला संपवण्यासाठी अनेक मोहिमा उभारल्या व पाकिस्तानला घेऊवळी पराभूत केले आहे.

४. या महत्त्वपूर्ण दहशतवादविरोधी मोहिमांमध्ये ऑपरेशन चिनार, ऑपरेशन मेघदूत, ऑपरेशन विजय, ऑपरेशन सफेदसागर आणि ऑपरेशन सर्वविनाश इत्यादी.

५. या मोहिमांचे उद्दिष्ट दहशतवाद्यांची प्रशिक्षण स्थळे नष्ट करणे, दहशतवाद्यांना शोधून ठार करणे, दहशतवाद्यांच्या आक्रमणाचा प्रतिकार करणे, दहशतवाद्याला सीमापार हाकलून लावणे इत्यादी होते.

संदर्भ सूची :-

१) B. L. Sharma, The Kashmir Story, Bombay, Asia Publishing House-१९७७, Pg. No.१०

२) www.wikipedia.org/wiki/ATS/Anti-terrosrist-squed

३) Khan yasin, The great partition The making of India and Pakistan (२०११), yale university press p.no-१३

४) http://en.m.wikipedia.org/wiki/Operation_Meghdoot

५) Malik V. P. , Kargli : From Surprise to Victory, Harper Collins publishers, New Delhi, २००६ (online).

६) http://en.m.wikipedia.org/wiki/Operation_Meghdoot

७) [www.Bharak.rakshak.com/ The kargil operations/The mirage २००० at kargil](http://www.Bharak.rakshak.com/The_kargil_operations/The_mirage_२०००_at_kargil).

८) जाधव व्ही. वाय. (डॉ.), भारताची अंतर्गत सुरक्षा, अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगांव, २०१४ पृ. क्र. ८३

९) रायपूरकर वसंत र. (डॉ.), आंतरराष्ट्रीय संबंध, मंगेश प्रकाशन, नागपुर, २००१, पृ. क्र. २१८

23

महाराष्ट्रातील सामाजिक सुरक्षा समस्या

डॉ. देवेंद्र गंगाधर विसपुते
मार्गदर्शक

श्री. प्रमोद रमेश पाटील
संशोधक,

हाजी सईद अहमद सरदार कला आणि विज्ञान महाविद्यालय धुळे

"महाराष्ट्रातील सामाजिक सुरक्षा समस्या"

प्रस्तावना :

भारतातील एक घटक राज्यांपैकी महाराष्ट्र राज्य एक आहे. महाराष्ट्राला आर्थिक व औद्योगिक संपन्नता लाभली. देशाच्या विकासात, राष्ट्रीय सुरक्षेत, सांस्कृतिक विकासात महत्त्वपूर्ण योगदान आहे. १ मे १९६० रोजी महाराष्ट्र राज्याची स्थापना होऊन केंद्र सरकार राज्य सरकार यांच्यातील सामंजस्याने निवडणूका प्रश्न, सुरक्षा प्रश्न, आर्थिक प्रश्न, पर्यावरण इ. अनेक बाबतीत इतर राज्यांपेक्षा विविधता आढळते. महाराष्ट्र राज्यातील छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी स्वराज्य निर्माण केले. मुघलांशी महाराष्ट्राची मुक्तता १७व्या शतकात केली. त्यामुळे महाराष्ट्रात मराठा समाजाचे प्राबल्य राहिले आहे. महाराष्ट्र निर्मितीची पार्श्वभूमी अत्यंत ज्वलंत होती. महाराष्ट्राला वनसंपत्ती, सामाजिक, पोशाख, समाजरचना, सत्यशोधक समाजाचे कार्ये, फुले, शाहू, आंबेडकर, साहित्यीक समाजसेवक निर्माण झाले आहेत. महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मिती नंतर महाराष्ट्रात अनेक सामाजिक समस्यांना महाराष्ट्र आज मात्र अशांत अवस्थेत आहे. त्यातील आरक्षण समस्या, राजकीय समस्या, शेतकरी आत्महत्येची समस्या, नक्षलवादी चळवळीची समस्या, विदर्भ निर्मितीची समस्या, बेळगाव सिमा समस्या, जातीय दंगली, स्थलांतर समस्या अशा अनेक समस्यांनी महाराष्ट्र राज्याची अंतर्गत सुरक्षेला एक आव्हान निर्माण केले आहे. त्याचाच ऊहापोह करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

१. शेतकरी आत्महत्या :

महाराष्ट्रातील मुख्य समस्यांपैकी महत्त्वाची समस्या आहे.